

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

СТАЛИЙ РОЗВИТОК СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ТА РОЛЬ ОРГАНІВ ВЛАДИ В ЙОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННІ

(регіональний круглий стіл у рамках Четвертих регіональних та муніципальних читань, м. Тернопіль, 15 травня 2013 р.)

В рамках Четвертих регіональних і муніципальних читань 15 травня 2013 р. на базі Тернопільського національного економічного університету відбувся *Регіональний круглий стіл “сталий розвиток сільських територій: концептуальні засади та роль органів влади в його забезпеченні”*.

Мета заходу – обмін думками між науковцями та практиками, напрацювання рекомендацій щодо вирішення проблеми забезпечення сталого розвитку сільських територій в умовах реформ, визначених Програмою економічних реформ Президента України на 2010–2014 рр. “Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава”.

В роботі круглого столу взяли участь 110 учасників – заступник голови – керівник апарату Тернопільської обласної державної адміністрації Желіховський Юрій Васильович, начальник Головного управління статистики у Тернопільській області Кирич Володимир Григорович, керівництво Департаменту агропромислового розвитку Тернопільської обласної державної адміністрації, голови районних рад, міські, селищні та сільські голови Тернопільської області, науковці Тернопільського національного економічного університету та Тернопільської державної сільськогосподарської дослідної станції Інституту кормів і сільського господарства Поділля НААН України.

Організаторами заходу виступили: Тернопільський національний економічний університет, Тернопільська обласна державна адміністрація, Тернопільська обласна рада, Тернопільський регіональний центр перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій, Тернопільська державна сільськогосподарська дослідна станція Інституту кормів і сільського господарства Поділля НААН України, Тернопільський обласний ресурсний центр громад.

Робота круглого столу зосередилася на таких проблемних напрямках:

1. Сільські території як об'єкт управління: особливості, функції, економічне значення й соціальне навантаження, проблеми розвитку.
2. Концепція сталого розвитку сільських територій як нова парадигма місцевого розвитку.
3. Інституційне забезпечення сталого розвитку сільських територій.
4. Дилема узгодження державних і місцевих інтересів у процесі забезпечення сталого розвитку сільських територій.
5. Зарубіжний досвід забезпечення сталого розвитку сільських територій та Європейська політика добросусідства в агарному секторі.

Координували роботу круглого столу: *Мельник Алла Федорівна*, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри державного і муніципального управління Тернопільського національного економічного університету; *Монастирський Григорій Леонардович*, доктор економічних наук, доцент, професор кафедри державного і

муніципального управління Тернопільського національного економічного університету; *Слюзар Володимир Климентійович*, директор Тернопільського регіонального центру перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій.

Відкриваючи засідання круглого столу, *завідувач кафедри державного і муніципального управління ТНЕУ, д.е.н., професор Алла Федорівна Мельник* наголосила, що сьогодні в Україні набула популярності концепція сталого розвитку, витоки якої сягають ще 1972 р., коли в Стокгольмі відбулася конференція ООН “Середовище людини”. Поняття “сталий розвиток”, відповідно до визначення Всесвітньої комісії з довкілля та розвитку, означає розвиток, який задовольняє всі напрямки розвитку суспільства, не загрожуючи можливостям майбутніх поколінь. За змістом сталий розвиток означає, що розвиток нинішній ніякого “сталого”, тобто передбаченого, благополучного майбутнього не обіцяє. Загалом сталий розвиток прийнято розглядати як гармонійний розвиток трьох підсистем: економіки, екології та соціуму. Сталий розвиток має різне наповнення для багатих і бідних країн. Для багатих країн – це утилізація відходів, ефективне енергоспоживання, заощадження ресурсів, відновлення ландшафтів. Для бідних країн – це соціальна рівноправність, справедливість, законність, рівномірність у розподілі матеріальних благ, загальне зростання добробуту. Професор зазначила, що існує певна суперечливість щодо вибору сталого та інноваційного типів розвитку, оскільки за своєю природою розвиток є незбалансованим, бо тільки відсутність розвитку може бути “сталою”. Висока стабільність заперечує зміни. Сталий розвиток неможливий в одному селі, місті, регіоні. Науковець окреслила проблемні аспекти щодо забезпечення сталого розвитку села. Зміни в сільському господарстві не дозволили розв’язати проблеми сільських територій – безробіття, трудову міграцію, руйнування соціальної інфраструктури, зменшення рівня життя. Причиною цього, на думку професора, є монофункціональність аграрного сектору, низький рівень доходів у сільському господарстві, обмеженість фінансових ресурсів місцевих бюджетів, зменшення кількості об’єктів соціальної інфраструктури, адміністративні перешкоди в залученні інвестицій. Щодо напрямків розв’язання цих проблем модератор круглого столу запросила висловитися його учасників.

Вітаючи учасників круглого столу, *заступник голови – керівник апарату Тернопільської обласної державної адміністрації Желіховський Юрій Васильович* окреслив ті практичні кроки, які робить держава для вирішення проблем сільських територій у рамках реалізації Програми економічних реформ Президента України на 2010–2014 рр. “Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава” та Послання Президента України до Верховної Ради України “Модернізація України – наш стратегічний вибір”. Він зазначив, що успіх реформ можливий лише за умови забезпечення злагодженої співпраці місцевих органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. Запрошуючи до дискусії, Юрій Васильович навів цитату із виступу Президента України на розширеному засіданні Ради регіонів: “Позитивні зрушення, які відбулися за останні роки у сільсько-господарському виробництві, не дали змогу розв’язати проблеми соціально-економічного розвитку сільських територій, найгострішими з яких залишаються безробіття, трудова міграція селян та руйнування соціальної інфраструктури в сільській місцевості. Системні кризові явища та занепад сільських територій призводять до зниження рівня життя сільського населення, зменшення обсягів сільськогосподарського виробництва, що загрожує продовольчій безпеці держави”.

Професор кафедри державного і муніципального управління ТНЕУ, д.е.н., доцент Григорій Монастирський у своїй доповіді зупинився на проблемах реалізації концепції сталого розвитку сільських територій. Вчений наголосив, що, як і будь-яка система, сільське поселення розвивається, тобто в його підсистемах відбуваються невідворотні, спрямовані та закономірні зміни. Розвиток сільського поселення відбувається в двох взаємопов'язаних напрямках: соціальному та економічному. Функціонування і розвиток сільських поселень в умовах ринкової трансформації характеризується тривалістю й системністю кризових процесів, збереженням аграрної монофункціональності економічної підсистеми села, загостренням соціальних проблем. Системна криза трансформаційного періоду в Україні найбільш повно виявила себе на рівні сільських поселень. Заміна моделі управління економічним і соціальним розвитком села, заснованої на принципах патерналізму, на поки що нежиттєздатну самоврядну зумовила те, що сільські поселення опинилися в умовах нескоординованого регулятивного впливу управлінських суб'єктів. Це детермінує неможливість своєчасного коригування несприятливих тенденцій економічного й соціального розвитку села, призводить до появи незворотних кризових процесів у сільських поселеннях. Науковець окреслив, що сталий розвиток сільських територій – це такий розвиток села, при якому забезпечуються зростання, диверсифікація і підвищення ефективності сільської економіки, стабілізація чисельності населення та збільшення тривалості життя, повна і продуктивна зайнятість працездатного населення, підвищення рівня та якості життя в сільських районах, раціональне використання і відтворення їх природно-ресурсного потенціалу. На сьогодні нормативне забезпечення реалізації концепції сталого розвитку села забезпечують: Закон України “Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві” (1990 р.); Постанова Верховної Ради України “Про затвердження Концепції сталого розвитку населених пунктів” (1999 р.); Закон України “Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 р.” (2005 р.); Стратегія переходу України до сталого розвитку; Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року (2007 р.); Проект концепції Державної цільової програми сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року (2009 р.); рішення Ради регіонів щодо вжиття заходів для сталого розвитку сільських територій (2012 р.).

Учасники круглого столу констатували, що:

– забезпечення сталого розвитку сільських територій має відбуватися в рамках чотирьох напрямків: створення умов для проживання на сільських територіях; забезпечення техногенної та екологічної безпеки; підвищення конкурентоспроможності сільського господарства; удосконалення системи управління розвитком сільських територій;

– у рамках створення умов для проживання на сільських територіях необхідним є: впровадження соціальних стандартів і нормативів у сільській місцевості; поліпшення демографічної ситуації, зайнятості та підвищення доходів сільського населення; розвиток об'єктів інженерної інфраструктури; підвищення якості освітніх послуг відповідно до стандартів початкової, базової і повної середньої, професійної та позашкільної освіти; розвиток лікувально-оздоровчої мережі (реконструкція, ремонт і будівництво нових закладів охорони здоров'я та якості медичного обслуговування сільського населення); розвиток мережі фізкультурно-спортивних закладів та спорту; розвиток культурно-дозвільної мережі; відновлення та охорона об'єктів історичної, природної та культурної спадщини на сільських територіях; створення сприятливих

умов проживання на селі; розвиток шляхової мережі на сільських територіях; поліпшення мережі сільських відділень зв'язку; розвиток сільського аграрного туризму, народних промислів, підприємництва;

– для вирішення соціальних проблем на селі органам влади доцільно сконцентрувати увагу на таких питаннях: проведення суцільної паспортизації сільських населених пунктів з метою оцінки сучасного стану соціальної інфраструктури та визначення перспектив розвитку кожного села; визначення соціальних стандартів та нормативів щодо умов проживання сільського населення; розроблення на базі даних паспортизації та затверджених соціальних стандартів умов проживання сільського населення регіональних програм розвитку сільських територій; створення додаткових робочих місць у сільській місцевості, розвиток підприємництва із сільськогосподарських та несільськогосподарських видів діяльності та на цій основі підвищення доходів сільського населення; здійснення більш чіткого розмежування повноважень і відповідальності між центральними та місцевими органами виконавчої влади щодо розвитку сільських територій; удосконалення міжбюджетних відносин для розширення фінансових можливостей місцевих органів влади у вирішенні соціальних проблем на селі та забезпечення комплексного розвитку сільських територій;

– для забезпечення техногенної та екологічної безпеки доцільним є: вилучення з інтенсивного обробітку деградованих, малопродуктивних та техногенно забруднених сільськогосподарських угідь; підвищення родючості ґрунтів та екологізація сільськогосподарського виробництва; забезпечення розвитку органічного сільськогосподарського виробництва; організація і забезпечення ефективного використання земельних, лісових та водних ресурсів; оптимізація землекористування в результаті удосконалення системи реєстрації прав власності на землю та інше нерухоме майно, формування ринкових земельних відносин;

– підвищення конкурентоспроможності сільського господарства можна досягти шляхом забезпечення: економічної ефективності аграрного виробництва та підвищення його конкурентоспроможності; збалансованого розвитку галузей сільського господарства; розвитку гуртової та гуртово-роздрібної інфраструктури аграрного ринку; підвищення якості сільськогосподарської продукції та впровадження стандартів безпеки продуктів харчування відповідно до вимог СОТ і ЄС; стимулювання інноваційного розвитку агропромислового виробництва та сільських територій. Необхідно прийняти Закон України "Про землекористування", в якому визначити правові механізми, які б стимулювали орендарів сільськогосподарських земель до: ведення багатогалузевого сільськогосподарського виробництва та організації переробки сільгосппродукції; збереження родючості й екобезпеки ґрунтів; створення робочих місць; участі у вирішенні соціальних та побутових проблем на селі, облаштуванні населених пунктів;

– необхідною умовою сталого розвитку села є реформування адміністративно-територіального устрою. Здійснення реформи адміністративно-територіального устрою може вирішити питання ефективності використання бюджетних коштів, зростання дохідної частини місцевих бюджетів, покращення якості та просторово-часової доступності соціальних послуг для населення, вирішити низку проблем щодо транспортного сполучення, вивезення та утилізації сміття, водопостачання, утримання і ремонту доріг. Водночас сприятиме зупинці деградації сільської поселенської мережі, зменшенню соціокультурної різниці між містом та селом;

– для удосконалення системи управління розвитком сільських територій доцільно Кабінету Міністрів України створити Координаційну раду з питань розвитку сільських

територій та її виконавчий орган – Національну агенцію сталого розвитку сільських територій з наданням їй статусу державної установи (з обласними відділеннями). Основними напрямками та механізмами реалізації державної політики з питань сталого розвитку сільських територій мають стати: 1) удосконалення нормативно-правового, суспільно-політичного, інституційного та фінансового забезпечення Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року; 2) проведення паспортизації сільських населених пунктів, узагальнення її результатів на рівні району, області та Автономної Республіки Крим і на їх базі опрацювання соціально-економічних пріоритетів і розроблення програм розвитку сільських територій відповідного рівня та в цілому по державі відповідно до завдань Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року; 3) розроблення і представлення на розгляд Верховній Раді України пропозиції щодо створення Фонду підтримки розвитку сільських територій; 4) розроблення пропозицій щодо врегулювання законодавства у сфері діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів; 5) сприяння розвитку кооперативних каналів збуту сільськогосподарської продукції, включаючи розвиток гуртових продовольчих ринків та інформаційно-маркетингових центрів.

Результати круглого столу показали, що питання забезпечення сталого розвитку сільських поселень в умовах системного реформування базових інститутів державного управління та національної економіки становлять значний інтерес науковців і практиків й потребують особливої уваги з боку Президента України, Верховної Ради України, Уряду для їх практичної реалізації.

Алла Мельник

д. е. н., професор, завідувач кафедри
державного і муніципального управління
(Тернопільський національний економічний університет)

Григорій Монастирський

д. е. н., доцент, професор кафедри державного і муніципального управління
(Тернопільський національний економічний університет)